

Роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджету

Розширена анотація

Своєчасне та повне формування доходів бюджету, визначальне місце у складі яких належить податковим надходженням, набуває особливо важливого значення у контексті забезпечення фінансування завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування. Роль податків і зборів у наповненні бюджетів визначається одночасно нормами податкового та бюджетного законодавства. Розуміння складу та динаміки податкових надходжень як зведеного бюджету, так і за рівнями бюджетної системи надзвичайно важливе у контексті їх аналізу та планування, виявлення резервів зростання, ухвалення висновків щодо напрямів реформування податків та перегляду нормативів розщеплення коштів між бюджетами тощо.

Податкові надходження, які є предметом дослідження у статті, є лише однією із складових доходів бюджету. Не зважаючи на доволі давню історію появи даного поняття, ані у Законі України «Про бюджетну систему України», ані у першій редакції Бюджетного кодексу України тлумачення зазначеного терміну не містилося. Тільки з ухваленням Бюджетного кодексу України, що набув чинності з 1 січня 2011 р. законодавець врешті роз'яснив сутність поняття. Неврегульованість даного аспекту призвела до того, що до початку 2011 р. в нашій країні мала місце неузгодженість обов'язкових платежів, визначених податковим та бюджетним законодавством.

Аналіз складу і динаміки податкових надходжень, проведений за 2007 – 2018 рр., демонструє, насамперед, зростання в динаміці абсолютних показників податкових надходжень бюджетів. Співвідношення між податковими надходженнями, які зараховуються до державного та місцевих бюджетів лишається майже незмінним – в середньому за наведені роки у пропорції 76,4 % : 23,6 %.

При здійсненні динамічного аналізу доходів слід обов'язково враховувати вплив цінового чинника. За період 2007 – 2018 рр. реальні податкові надходження бюджету зросли за державним бюджетом на 14,6 %, скоротившись одночасно за місцевими бюджетами на 7,5 %. За період 2010 – 2018 рр. реальні податкові надходження державного бюджету зросли на 22,1 %, а місцевих – на 0,4 %.

За результатами дослідження було з'ясовано визначальну роль податкових надходжень у складі доходів бюджету: в цілому за період

2007 – 2018 рр. за рахунок даної групи сформовано від 77,9 до 84 % доходів зведеного бюджету, від 77 до 83,9 % та від 76,2 до 85,3 % доходів державного та місцевих (без урахування міжбюджетних трансфертів) бюджетів відповідно.

Склад податкових надходжень бюджету змінювався в динаміці унаслідок перегляду норм податкового та бюджетного законодавства. Якщо станом на 31 грудня 2010 р. відповідно до норм чинного на той момент часу податкового законодавства в Україні стягувалося 25 загальнодержавних та 14 місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів), то з ухваленням Податкового кодексу України відбулося скорочення їхньої кількості до 18 та 5 податків і зборів відповідно. Сьогодні податкова система включає 8 загальнодержавних податків і зборів та 4 місцевих податків і зборів.

Важливою складовою аналізу податкових надходжень є встановлення фіскального значення податків і зборів. Основними бюджетоформувальними податками зведеного бюджету України протягом усіх років досліджуваного періоду лишається податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок та податок на прибуток підприємств. Поступово підвищується роль місцевих податків зборів. Названі вище податки (крім місцевих податків і зборів) мають найбільше значення і при формуванні доходів державного бюджету. Менш значимим для державного бюджету є податок на доходи фізичних осіб: більша його частина спрямовується до місцевих бюджетів.

З'ясування ролі податкових надходжень у наповненні місцевих бюджетів здійснено відносно окремих груп цих бюджетів за рівнями бюджетної системи. Таке дослідження проведено на прикладі зведеного бюджету Волинської області. Для обласних бюджетів найвагомішою складовою податкових надходжень лишається податок на доходи фізичних осіб, а з 2015 р. – додатково податок на прибуток підприємств. Фактично єдиним бюджетоформувальним податком районних бюджетів виступає податок на доходи фізичних осіб. Для бюджетів міст обласного значення найвагоміша роль у формуванні податкових надходжень належить податку на доходи фізичних осіб, місцевим податкам і зборам, частка яких особливо зростає з 2015 р., акцизному податку (з 2015 р.). Схожою є й структура доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад, які почали формуватися у Волинській області з 2016 р.

Найсуттєвіші зміни у порядку формування місцевих бюджетів стосуються бюджетів міст районного значення, селищ та сіл. В 2011 р. головну роль у формуванні податкових надходжень названих бюджетів грають податок на доходи фізичних осіб, плата за землю, місцеві податки і збори. З 2015 р. внаслідок припинення практики зарахування 25 % податку на доходи фізичних осіб до бюджетів міст районного значення, селищ та сіл їх основними бюджетоформувальними податками стають місцеві податки і збори та акцизний податок.

За результатами дослідження зроблено такі висновки.

Поняття «податкові надходження» протягом тривалого часу не мала офіційного тлумачення в українському законодавстві. Неузгодженість обов'язкових платежів, визначених у податковому та бюджетному законодавстві, була ліквідована тільки з ухваленням Податкового та оновленої редакції Бюджетного кодексів України, які набули чинності з 1 січня 2011 р.

Відсутність єдиного підходу до класифікації податкових надходжень згідно норм бюджетного законодавства, чинних у різні роки досліджуваного періоду, потребує попереднього коригування показників офіційної звітності Державної казначейської служби для отримання обґрунтованих результатів аналізу доходів бюджету.

Податкові надходження мають визначальне значення у наповненні бюджету. Не зважаючи на суттєве зростання в динаміці абсолютних обсягів податкових надходжень бюджету, їх реальні, обчислені з урахуванням впливу цінового чинника, значення, зросли за державним бюджетом лише на 14,6 %, скоротившись одночасно за місцевими бюджетами на 7,5 %.

Набрання чинності Податковим кодексом України призвело до зміни складу загальнодержавних та місцевих податків і зборів: станом на серпень 2019 р. в Україні де-юре стягується 8 загальнодержавних податків і зборів та 4 місцевих податків і зборів. Не зважаючи на зміни, які відбулися, найбільш фіскально значимими для зведеного бюджету протягом усіх років досліджуваного періоду лишається податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок та податок на прибуток підприємств, поступово зростає значення місцевих податків зборів. Названі податки (окрім місцевих податків і податку на доходи фізичних осіб) мають найбільше значення і при формуванні доходів державного бюджету.

Склад бюджетоформувальних податків відрізняється для окремих

груп місцевих бюджетів залежно від рівнів бюджетної системи. Виняткове значення у наповненні місцевих бюджетів в останні роки відіграють податок на доходи фізичних осіб, місцеві податки і збори (переважно через внесені у законодавство косметичні зміни), акцизний податок, тимчасово запроваджені надходження для фінансового забезпечення реалізації заходів згідно п. 33 розділу VI Бюджетного кодексу України".

Визначальна роль у наповненні доходів бюджету належить встановленим у бюджетному законодавстві нормативам зарахування податків і зборів до бюджетів. Слід відзначити, що в цілому для України незмінною лишається тенденція, за якої найбільш фіскально значимі платежі, повністю чи у значній мірі спрямовуються до державного бюджету.

Подальше зростання значимості податкових надходжень у формуванні доходів бюджетів усіх рівнів має відбуватися у напрямі покращення економічних умов діяльності суб'єктів господарювання та задіяних у них працівників, примноження їхніх доходів та прибутків як реального джерела коштів для наповнення бюджетів, а не бути результатом формальних змін у бюджетному та податковому законодавстві.

Повний текст статті див. за посиланням:

<http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1251/1254>